

Dokumentation av MODERN ARKITEKTUR i Norrbotten

INFORMATIONSBYGGNAD VUOLLERIM 6000 ÅR

Lina Karlsson och Jennie Sjöholm 2004
Dnr 377-2004

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	s. 2
HISTORIK	s. 3
Vuollerim	s. 3
Uppförandet av byggnaden	s. 3
Museets verksamhet och byggnadens funktion	s. 4
BYGGNADSBESKRIVNING	s. 5
Omgivande miljö	s. 5
Exteriör	s. 7
Interiör	s. 9
<i>Utställningshallen</i>	s. 9
<i>Kontor och övriga utrymmen</i>	s. 10
<i>Filmsalen</i>	s. 11
MATERIAL OCH KONSTRUKTION	s. 12
KARAKTÄRISERING OCH VÄRDERING	s. 12
RITNINGAR, LITTERATUR OCH ÖVRIGT KÄLLMATERIAL	s. 14
Otryckta källor	s. 14
Tryckta källor och litteratur	s. 14

INLEDNING

Denna rapport utgör en del av projektet Dokumentation av modern arkitektur i Norrbotten som bedrivs av Norrbottens museum. Det övergripande syftet med projektet är att öka kunskapen om efterkrigstidens arkitektur i länet, vilken i detta sammanhang ofta blivit förbisedd. Kunskapsuppbyggnad beträffande denna bebyggelse är också en viktig förutsättning för framtida verksamhet.

Norrbottens museums målsättning är att skapa en översikt över den bebyggelse som uppförts i Norrbotten under tiden 1950-2000, delvis genom ett antal ingående dokumentationer av enskilda byggnader/anläggningar. Dokumentationerna omfattar byggnader och miljöer representerande olika verksamhetskategorier; offentliga institutioner, lokaler för förvaltning och undervisning, industrimiljöer, bostäder och så vidare. Objekten är arkitektoniskt intressanta, tidstypiska, epokgörande, stilbildande eller på annat sätt särskilt angelägna eller omtalade. Byggnader i alla länets kommuner kommer att finnas representerade i materialet.

Projektet som helhet är ett samarbete mellan museets bebyggelseantikvarier och fotografer och de ingående dokumentationerna är avsedda att resultera dels i en skriftlig rapport, dels i en fotodokumentation. Avsikten är att materialet även ska utgöra grund för och resultera i publik redovisning. Som ett etappmål inom projektet kommer därför en utställning att uppföras under 2007, där ett objekt i varje kommun presenteras i ord och bild.

Denna dokumentation av informations- och museibygnaden Vuollerim 6000 år i Vuollerim, Jokkmokks kommun utfördes av Jennie Sjöholm och Lina Karlsson i juni 2004. Alla fotografier där inget annat nämns: © Norrbottens museum 2004 Foto Jennie Sjöholm. Insamlat material finns tillgängligt i museets arkiv och bildarkiv.

HISTORIK

1983 upptäcktes fyra hyddbottnar från stenåldern på Älvnäset ca tre kilometer nordväst om Vuollerim. Dessa har sedan grävts ut och i området har flera tusen fynd registrerats. Idag ligger hyddorna mil från havet men när de var bebodda, låg de strax vid havslinjen. Att människor bott i Norrbotten under stenåldern hade man vetat sedan 1950-talet när man upptäckt boplatser bland annat i Porsi några kilometer från Vuollerim men stenåldersbosättningarna på Älvnäset var de först funna hyddorna i länet och de första tydliga tecknen på att människor bott här permanent 4000 f. Kr. Nu vet man också genom andra lämningar av boplatser och föremål att länet var befolkat för åtminstone 8000 år sedan, att liv av alla slag tidigt följde den inlandsis som drog sig tillbaka från området för 9000 år sedan.¹

Man tror att älven vid tiden för bosättningarna på Älvnäset ändrade riktning och att man därför med relativt kort varsel övergav dessa hyddor, en orsak till fyndrikedomen på platsen. Det stora intresset och uppmärksamheten för fynden på Älvnäset från både media och allmänhet, ledde i slutet av 1980-talet till uppförandet av informationsbyggnaden Vuollerim 6000 år.²

Vuollerim

Vuollerim betyder *nedre selet* på samiska och ligger ca 40 km söder om Jokkmokk i östra delen av Jokkmokks kommun, ca två timmars bilväg från Luleå via väg 97. Orten är belägen i mötet mellan Lilla och Stora Lule älv. Traktens första nybygge anlades år 1756. Älvdalen var bördig och Vuollerim utvecklades till ett jordbrukscentrum med skogsbruk och laxfiske som viktiga binärningar. I 1950-talets början anlade Vattenfall ett vattenkraftverk här och många lämnade jordbruket för arbete på kraftverket. Detta förändrade Vuollerim från en liten jordbruksby med ca 300 invånare till ett modernt vattenkraftssamhälle med god samhällsservice, ett utvecklat näringsliv och goda kommunikationer. Detta gjorde att invånarantalet snabbt flerdubblades.³

När Älvnässets hyddor upptäcktes hade Vuollerim tappat två stora försörjningskällor, vattenkraften och skogsbruket. Samhället befann sig i en kris med arbetslöshet och avfolkning och fynden blev värdefulla. De innebar en chans att dra till sig turism och även pengar till samhället och även att man lokalt fick något att samlas runt; byn fick en sevärdhet som dessutom gav byn en egen och samtidigt nationellt intressant historia. Boplatserna har därför varit mycket värdefull för dagens Vuollerim och är idag för utomstående synonym med namnet Vuollerim.⁴ När museibygnaden uppfördes fick samhället också sin första bankomat.⁵

Uppförandet av byggnaden

Projekteringen av informationsbyggnaden startade våren 1987. I november 1989 påbörjades uppförandet och 16 juni 1990 invigdes byggnaden. Arkitekter var Per Persson och Mats Winsa på MAF Arkitektkontor AB i Luleå, vilka projekterade både detaljplanen, det omgivande landskapet och byggnadens exteriör och interiör. Uppdraget fick de bland annat genom Gunnar Hedborg, det nuvarande länsrådet som vid tiden var chef för Åjtte svenskt fjäll- och same-museum.⁶ Byggherre var Jokkmokks kommun, Åjtte och Vattenfall. Bygget finansierades med kommunala medel och statliga bidrag och totalsumman var 12 miljoner. Intendent vid museet och drivande för uppförandet var Ulf Westfal.

¹ Moback 2001 s. 30

² Ibid. s. 23

³ www.turist.jokkmokk.se/fakta/faktavuol.sthlm 2004-06-22

⁴ Moback 2001 s. 31

⁵ Per Persson arkitekt 2004-06-29

⁶ Ibidem.

Byggnaden uppfördes under premisen att tiden och platsens skäl skulle vara utgångspunkter och arkitekterna omsatte detta i form. Timglaset och "isväggen" är två av dialogens resultat. Placeringen av museet var en stor fråga. Det rådde delade meningar om byggnaden skulle placeras vid fyndplatsen eller i samhället. Byggnadens lokala värde är tydligt i det faktum att den slutligen placerades på Perudden, en av Vuollerims mest speciella och viktiga platser.⁷

Kraftbyggarna Entreprenad AB stod för uppförandet. Konstruktör var Arne Johansson Ingenjörbyrå AB. VVS-installationer utfördes av LKL Ingenjörbyrå AB, elinstallationer gjordes av Nordprojektering El AB. Markprojektering i Norr AB skötte markprojekteringen.⁸ REKO Ljud & Ljus AB stod för ljud, ljus och projektorer och Bildsmedjan i Luleå konstruerade bildspelet.⁹

Byggnaden uppfördes som informationsbyggnad i anslutning till de arkeologiska fynden på Älvnäset. Den är belägen mitt i Vuollerim, ett par kilometer söder om själva fyndplatsen. Museet drivs av stiftelsen Vuollerim 6000 år och huvudman i stiftelsen är Jokkmokks kommun. I styrelsen finns även Åjtte svenskt fjäll- och samemuseum och Umeå universitet. Jokkmokks kommun står i nuläget för driften av museet. Utveckling, forskning och annat för att utveckla museet möjliggörs genom EU och olika stiftelser och kulturfonder.¹⁰

1992 fick Vuollerim 6000 år Träpriset genom arkitekterna Per Persson och Mats Winsa och intendent Ulf Westfal. Träpriset är instiftat av Skogsindustrierna 1967 och delas ut var fjärde år och "är ett hederspris för god träarkitektur i Sverige". Hösten 1991 hade museet också varit nominerat till Salinpriset och 1993 var det nominerat till "European Museum of the Year Award", där det förlorade med en hårsman mot Altamuseet i Norge.

Museets verksamhet och byggnadens funktion

Museibygnaden är avsedd att förbereda besökarna för fyndplatsen.¹¹ Ursprungligen fanns i byggnaden reception, cafeteria, kontor, visning av bildspel och en mer sparsam utställning om fyndplatsen. Man hade också "kvalificerad guidning" av arkeologer som berättade om utgrävningarna. Museet fungerade också som "byafik". Idag har den under senare år ditflyttade byagården den funktionen.¹² Efter en tid började man satsa mer på att visa upp samt beskriva fynden och därför uppförde man år 2000 en basutställning i stora hallen. Utställningen kallad *En vision av forntiden* är en redovisning av utgrävningarna på Älvnäset. Den är uppförd av kulturinformationsföretaget Hugin & Munin. Hallen har elden i centrum genom en fungerande eldstad mitt i rummet. I cirkelformer runt denna är resten av utställningen orienterad. Byggnaden är idag ett arkeologiskt museum snarare än en informationsbyggnad.

Utställningen "En vision av forntiden". Innanför de svarta draperierna finns den eldstad som utgör utställningens centrum. Nbm acc.nr 2004:85:13

⁷ Per Persson arkitekt 2004-06-29

⁸ www.trainformation.se/pub/tp92/vlm.asp 2004-06-22

⁹ Informationsblad Vuollerim 6000 år 2004-06-17

¹⁰ www.vuollerim6000.se 2004-06-22

¹¹ Per Persson arkitekt 2004-06-29

¹² Ibidem.

Fynden på Älvnäset har satt Vuollerim på kartan. Museet har ca 4 000 besökare varje år, varav ca 2 000 i juli. Besökarna kommer från hela Sverige och en stor andel är också utländska turister. Den utgrävda boplatserna på Älvnäset utgör huvudattraktion men förutom dessa, finns för besökarna bland annat sedan några år en rekonstruerad stenåldershydda som man kan övernatta i placerad utanför museet, rekonstruktioner av fynden, bildspelet *Björnkvinnans folk*, med medverkan av en lokal teatergrupp och en för år 2004 nyproducerad film om forntida hantverk.

Museets verksamhet är utåtriktad. Vuollerim 6000 år är främst ett friluftsmuseum med boplatserna i centrum och museibygnadens verksamhet, experiment, rekonstruktioner och tolkningar fungerar som komplement.¹³ Arkeologiska utgrävningar pågår varje år i Vuollerim och man ordnar även arkeologiska exkursioner. Forskning är knuten till fyndplatsen och tre doktorander arbetar i nuläget med avhandlingar knutna till bosättningarna. Ny forskningschef är från 2004 Anders Olofsson, fil.doktor knuten till Umeå Universitet. Experiment äger rum varje år för att undersöka tekniker och material som kan ha använts under stenåldern. Föreläsningar och seminarier äger rum på sommaren. Många av aktiviteterna riktar sig till barn och skolklasser, mestadels lokala och regionala, utgör en stor del av besökarna. Museet är öppet året runt men av naturliga skäl äger de flesta av museets aktiviteter rum på sommaren och främst i juli.

BYGGNADSBESKRIVNING

Både exteriört och interiört är byggnadens utformning kopplad till de arkeologiska utgrävningarna; den tidiga historien, naturens element och stenålderskultur ska speglas i färger, former och material. Byggnadens och den omgivande miljös formspråk har starkt symboliska undertoner och är väl genomtänkt. Färgskalan går uteslutande i de färger man kan finna i naturen; vitt, grått, brunt, svart, tjära och rödockra, ”färger som återfinns på tallhedarna både under vinter- och sommardag”.¹⁴

Per Persson förklarar att man under Nordkalottsymposier som hölls mellan 1984 och 1996 hade diskussioner om att man i norr inte har någon egen arkitektur. Den internationella postmodernismen blev föremål för en slags ”kritisk regionalism”. Denna, tillsammans med inspiration från bland annat arkitekterna Gunnar Asplund och Christian Norberg-Schultz samt hållningen ”tänk själv och gräv där du står”, utgör grunden till utformningen av Vuollerims museum.¹⁵

Omgivande miljö

Vuollerim 6000 år ligger vid Murjeksvägen i nordvästra delen av samhället Vuollerim, på Perudden, en 23 meter hög landtunga som går ut i Vuollerimsletet i Lilla Lule älv. Framför museet finns en besöksparkering och nordost om denna ligger Vuollerims hembygdsgård och i anslutning till denna en bagarstuga. Sydväst om parkeringen står bland annat en rekonstruerad stenåldershydda vars konstruktion bygger på de hyddbottnar man funnit på Älvnäset och andra föremål med anknytning till de arkeologiska lämningarna.

Rekonstruerad hydda sydväst om parkeringen.
Nbm acc.nr 2004:85:01

¹³ www.vuollerim6000.se 2004-06-22

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Per Persson arkitekt 2004-06-29

Framför museet finns en timglasformad gårdsplan. Dess nedre del täcks av rullstensgrus och på dess övre är gruset svallat och böljar upp framför byggnaden, liksom gruset i de rullstensåsarna som formats av inlandsisen.¹⁶

Den timglasformade gårdsplanen med labyrinten i förgrunden, "porten" som markerar år 4000 f. Kr och i bakgrunden museibygnaden. Till höger vattenfallet och tidsstolparna. Fotograferat från parkeringen. Nbm acc.nr 2004:84:23

Från vägen, längs parkeringens norra sida, snett genom den timglasformade gårdsplanen och upp till museet går en tidslinje i form av vattenfall (vattenrännor i granit) med stolpar mellan. Varje fall representerar 500 år och på stolparna finns skyltar med hållpunkter, som exempel står på skylten för år 1000 e. Kr att vikingar nådde Amerika år 986 e. Kr. Skyltarna är troligtvis uppförda i samband med den nya utställningen 2000 men tanken fanns redan när anläggningen uppfördes. Egentligen ska den nedersta stolpen symbolisera idag men vid skyltuppsättningen valde man en stolpe lite högre upp för år 2000 "så folk inte skulle missa den". Efter denna går stolparna bakåt i tiden, längs en skifferbelagd gång upp mot museet. I timglasets nedre del mot parkeringen finns en labyrint, senare anlagd.

Vid timglasets midja har tidslinjen nått 4000 f. Kr, den tid människor bebodde Älvnäset. Här är en "port" med höga skärmväggar i trä behandlat liksom byggnadens fasad uppsatt för att markera denna tid; en egen rumsbildning som även utgör en markering mellan två rum. I porten finns högtalare med korpljud; ett led i avsikten att stimulera alla sinnen, inte bara synen. Vattnets porlande och det tjärade träets doft är också delar av detta. Man har också i både gårdens och byggnadens utformning strävat efter att nå "stimulans under rörelse" - att upplevelsorna ska ändras när man byter riktning eller rum.¹⁷ Efter porten fortsätter tidslinjen mot museet och när man når entrén är året 6000 f. Kr.

Byggnaden och den timglasformade gården är nära sammanbundna. Tidslinjen fortsätter in i byggnaden där det höga glasade entrépartiet och en vitmålad trävägg löper genom hela byggnaden och symboliserar den inlandsis som låg över området för 9000 år sedan. Vattnet i tidsaxelns granitrännor ska föreställa isens smältvatten. Längs skiffergången finns stenar av olika mineral på rad. Framför byggnaden står ett antal bord och stolar. Dess framsida vetter mot timglasets och längs hela entrésidan fortsätter skiffergången. I övrigt omges museet av gräsmatta och tallar. På baksidan finns också en örtagård.

Skiffergången, vattenrännorna och entrén. Från söder. Nbm acc.nr 2004:84:09

¹⁶ Per Persson arkitekt 2004-06-29

¹⁷ Ibidem.

På båda sidor om byggnaden sluttar marken brant ner mot vattnet. Slänterna är bevuxna med träd och sly. Bakom byggnaden fortsätter den höga, smala landtungan cirka hundra meter och sluttar sedan ner mot ett plant parti längst ut. Här finns en badplats och även en grillplats med ett bord och bänkar. Området är mycket naturskönt och de stupande branterna gör miljön exceptionell. Det är dessa speciella och dramatiska naturförhållandena som gör att man valt att placera museet på denna plats. Enligt Sofia Jönsson Marquet, anställd på museet, fanns här tidigare en dansbana.

*Stigen bakom byggnaden. på båda sidor om denna sluttar det brant neråt. Bilden tagen från nordväst, mot museet.
Nbm acc.nr 2004:84:27*

Exteriör

Museet har en oregelbunden, organisk yttre form, skapad tiden samt platsens skäl, förhållanden och förutsättningar som utgångspunkt.¹⁸ Timglaset var utgångspunkten och byggnadens sidoväggar följer dess ”strålar”. Dessa väggar är raka men byggnadens enda rätta vinkel utgörs av dess västra hörn, mellan entréfasaden och baksidan.

*Kontrasterna mellan den mörka nordöstfasaden och den ljusa sydostfasaden. Längst till höger filmsalen.
Nbm acc.nr 2004:84:04*

Framsidan mot sydost har en konkvångad mångkantig form som uppvägs av den konvexa kantiga formen på filmsalen mot norr: byggnaden böljar in på ena sidan och böljar ut på den andra. Formspråket är enkelt och utan andra dekorativa element än formen i sig och verkan av material och färger. Arkitekturen har genom sitt organiska formspråk, naturmaterial och naturfärger samt forntidssymbolik, en stark anknytning till naturen och äldre tid samtidigt som den tydligt talar sin tids språk, bland annat i den oregelbundna, fria planformen och det höga glaspartiet i byggnadens mitt som är karaktäristiskt för det sena 1900-talets arkitektur.

*Filmsalens fasad mot baksidan. Här är takfoten kraftigt utskjutande, jämför sidofasaderna.
Nbm acc.nr 2004:84:14*

¹⁸ www.vuollerim6000.se 2004-06-22

Byggnaden har fasad i liggande, extra bred panel, ospontad men med fasade kanter. Panelen är behandlad med "Härtsömahogny" som består av lika delar tjära, linolja och terpentin. Den breda panelen gjorde det möjligt att gira den över hörnen; de är ihopfasade utan hörnbrädor. På baksidan och på norra gaveln har ytbehandlingen mörknat betydligt jämfört med framsidan och entréfasaden. De homogena fasaderna får därmed kontraster mellan nästan opakt svart och transparent ljusbrunt där träets struktur och mönster syns tydligt.

På framsidan och entréfasaden är sockeln i stort sett obefintlig medan den konvexa filmsalen som vetter mot slutningen har en halvmeterhög sockel täckt av pappklädd gips. På nordostväggen är sockeln låg och av betong. Byggnadens tak är svagt lutande och täcks av svart papp. På de raka sidopartierna är takfoten i stort sett obefintlig och består bara av en smal svart takplåt som bockats ner över takkanten, medan takfoten på både framsidan och baksidan skjuter ut kraftigt. Mitt på det främre takpartiet finns en skorsten för utställningshallens eldstad.

Genom hela byggnaden, från sydväst till nordost, sträcker sig det höga glasparti som symboliserar inlandsisen och släpper in ljus i utställningshallen. Partiet är som en slits som klyver byggnaden mitt itu och reser sig över övriga byggnadsdelar. Det består av byggnadens hjärtvägg klädd med stående, vitmålad slät träpanel och framför denna ett lutande glastak med profiler av vitmålad metall. Glaspartiets sidor är utförda i glas och metallprofiler. Entrén finns i glaspartiets sydvästra del och besökare går symboliskt "in i ismassan". Detta parti är modernt utformat och är ett exempel på hur ett samtida formspråk kan användas för att förmedla historia.

Vid utformningen av byggnaden undvek man konventionella byggnadselement som fönster och dörrar. Dörrar är täckta med panel och smälter in i fasaden och fönsterpartier är utformade som öppningar i väggarna. Denna fönsterutformning ger de inre rummen ett nära samband med den yttre miljön.

Gränsen mellan ute och inne är subtil. Fönster- nischer är djupa och betsade i samma nyans som fasaden. Karmar och bågar är tunna och utförda med vita metallprofiler. Fönsterbleck är i gråmålad plåt och på dessa har man fäst brädor betsade som fasaden. Mitt på sydostfasaden finns två fönster in mot utställningshallen. Dessa samt två höga, smala fönster som går runt fasadens hörn, börjar direkt vid marknivån. Det gör även filmsalens sidofönster medan övriga börjar en bit upp på fasaden.

Exteriören är omsorgsfullt anpassad till omgivningen. Naturfärger och en oregelbunden, organisk form gör att den smälter in i miljön istället för att väcka uppseende, vilket den hade gjort i en stadsmiljö där färger och former är helt andra.

Glaspartiet och entrépartiet. Här syns också en av de panelklädda dörrarna. Foto från sydväst. Nbm acc.nr 2004:84:07

Hörnfönstren och de två låga fönstren på framsidan. Nbm acc.nr 2004:84:06

Byggnaden uppvisar likheter med det senare uppförda Vitlycke museum, som uppförts som informationsbyggnad i anslutning till hällristningarna i Tanum. Byggnaden är ritad av Nyréns Arkitektkontor och stod helt färdig 1998. Även denna byggnad är upp förd i samspel med sin omgivning och med gränsen mellan ute och inne delvis upplöst.

Interiör

Museibygnaden innefattar tambur, utställningshall, filmsal, kontors- och personaldel samt toalettutrymmen. De material och färger som använts här går likt i exteriören i naturens tecken. Trä och sten och kulörerna vitt, grått och brunt dominerar. Naturmaterialen som finns i lokalerna gör att man också möts av naturens dofter. Byggnadens innerväggar är vitmålade och innertak är sluttande och utförda med vitbetsade glesa träribbor.

Golvet i kontorsdelen täcks av en grå plastmatta. Hallens och filmsalens golv är lagda med kvadratiska plattor i nordnorsk skiffer. Längs golvets yttre kanter mot väggarna finns en fris med kvarts från Nilivaara. Golvet är i stort sett på samma nivå som marken utanför. Detta tillsammans med kvartsen som ger de låga fönstren en oregelbunden nedre kant, gör att gränsen mellan inne och ute visuellt blir flytande. Fönsterhanteringen förstärker den naturnära känsla som förmedlas av material och färger och ger intrycket att man kan gå rätt genom fönstren och ut i naturen utanför. Vissa av fönstren är dock försedda med svarta, stiliserade älgar som signalerar att där faktiskt finns en glasruta. De låga fönstren i utställningshallen har också funktionen att man inte ser den näraliggande. Samtidigt som fönstren öppnar sig för naturen utanför avskärmar de lokalen från den nutida människans verk.

Utställningshallen

Från entrén kommer man in i utställningshallen som upptar nästan hälften av byggnadens 385 kvm.¹⁹ Rätt genom lokalen från sydväst mot nordost sträcker sig "inlandsisen" med den höga, vita träväggen och glaspardier i tak och sidor som utgör lokalens främsta ljusinsläpp. Detta fönster ska föreställa en "tidstrappa" från istiden för 9000 år sedan till stenåldern för 6000 år sedan. Från början fanns vatten i två stora glaskolonner, illustrerande tid genom att regelbundet fyllas och tömmas i vattenrännan²⁰ men dessa finns inte kvar idag. Utställningslokalen har den raka vita väggen som bas och i övrigt samma oregelbundna form som exteriören. Sydostväggen är från insidan konvex och hallens sidoväggar är vinklade in mot denna.

Entrépartiet betraktat från utställningshallen. På bilden även glaspardiet, skiffergolvet och till höger den höga, vita väggen.
Nbm acc.nr 2004:85:07

Ett av utställningslokalens låga fönster.
Nbm acc.nr 2004:85:15

¹⁹ www.vuollerim6000.se 2004-06-22

²⁰ Persson och Winsa 1992 s. 40

Nästan hela rummet upptas 2004 av utställningen *En vision av forntiden*. När denna uppfördes omgestaltades det tidigare öppna rummet, bland annat placerade man en eldstad i rummets mitt och lite oregelbundet runt denna ett trettio-tal mångkantiga pelare i trä från golv till tak som hållare för utställningsmontrar. Dessa är fästade på metallstänger och har inte någon bärande funktion. Pelarna är vitbetsade likt innertaket och i sin utformning anpassade till lokalen men dess tidigare öppenhet är kraftigt reducerad. Pelarna och utställningen har gjort rummet mer slutet och indelat i flera mindre rum, jämfört med tidigare när här bara fanns bord, stolar och mindre utställningar längs väggarna. Den relativt stora takhöjden gör dock att lokalen fortfarande har mycket ljus och rymd. Den konkava väggens tidigare funktion att dela upp den öppna lokalen i flera sektioner,²¹ är inte tydlig idag.

*Pelare i utställningshallen.
Nbm acc.nr 2004:85:14*

Lite avskilt i hallens södra del finns en experimenthörna för barn där man bland annat kan tillverka "fortida" föremål av naturmaterial. Framför den mångkantiga receptionsdisken i anslutning till entrén, finns träfärgade hyllor med försäljning av lokala delikatesser och souvenirer med anknytning till utgrävningarna. Receptionsdisken byttes ut till utställningen 2000. Tidigare fanns en avlång receptionsdisk med samma form som den hålighet som finns i den vita "isväggen". Tanken var att disken skulle föreställa ett kalvat isblock som fallit från hålet i väggen. Ursprungligen fanns också montrar och en skärmvägg formade som kalvade isblock.²²

Kontor och övriga utrymmen

Entrén från sydväst leder in i en liten tambur. Ursprungligen var denna kal, med bara någon gren och någon uppstoppad fågel som dekoration på de vita väggarna. Nu finns här klädhängare längs väggarna och ställ för broschyrer på den sydöstra väggen. Till vänster från entrén finns ett utrymme som leder till bland annat städtrum och toaletter. Här finns delar av en mindre utställning som fanns i huset innan den nya installerades år 2000 och plakat med information om de doktorsavhandlingar som skrivs om utgrävningarna. På toaletterna finns informativa fotografier och texter uppsatta på rullband.

Mot den vita väggen i utställningshallen finns en receptionsdisk i vitbetsat trä och bakom denna en dörr som leder till personalutrymmen med kök och en kontorsdel med ett antal arbetsplatser. Från kontoret leder en konstnärligt utformad trappa i trä till ett litet loft där bland annat museets bibliotek förvaras. Loftet har trägolv och vitmålat tak.

*Det lilla ljusa loftet i kontorsdelen. Foto från nordöst.
Nbm acc.nr 2004:85:29*

²¹ Per Persson arkitekt 2004-06-29

²² Persson och Winsa 1992 s. 40

Kontoret är inrett i ljusa färger och har innertak i smala, vitbetsade träribbor lika övriga rum. Golven täcks av plastmattor. Kontoren har stora fönsteröppningar mot baksidan som ger ljus till de annars lite mörka lokalerna. Fönstren går här likt i utställningshallen över hörn och sträcker sig högt upp på fasaden. Att byggnadens fönster i stor utsträckning är koncentrerade till rummets sidopartier och hörn och att de där är höga medan fönster mitt på väggarna är betydligt lägre, gör att rummen öppnar sig åt sidorna.

Filmsalen

Längst mot norr i den vita väggen finns ingången till museets filmsal. Denna är formad som en ellips med den ena väggen vit och den andra svart. Spelet mellan dessa två färger ska symbolisera spelet mellan livet och döden.²³

Mitt på den vitmålade välvda väggen mot norr finns ett stort panoramafönster som idag täcks av en filmduk och tunna, halvt transparenta textilier i guldockra, rödockra och grått med hållristningsmotiv.

Filmsalen från nordväst. Till höger filmduken och textilierna, i mitten av bilden ett av två fönster och ingången till lokalen. Längst till höger projektorerna bakom glasruta. Lokalen domineras av de skinnklädda, bågformade bänkarna. Nbm acc.nr 2004:85:26

Textilierna är upphängda omlott, vilket ger varierande transparens och skiftningar. De är senare tillkomna, troligen till bildspelet *Björnkvinnans folk* år 2000. Tidigare var glasrutan helt bar och man hade panoramautsikt i riktning mot boplatsoområdet. En stor vit filmduk rullades då ner och täckte fönstret vid filmvisningar. Arkitekternas tanke var att rummet skulle ge en lite sakral känsla, vara kalt med skarpa kontraster mellan det vita och det svarta.²⁴ Det enda mjuka elementet skulle vara bänkarnas älghudsklädsel. Textilierna som idag finns i lokalen mjukar dock upp rummets struktur och färg och gör att spelet mellan den vita och den svarta väggen inte är lika tydligt. Rummet ger också ett varmare intryck än det var tänkt.

Utanför fönstret lutar marken brant nedåt och därför ser man här ingen marklinje utan endast träd. Väggens ytterkanter är försedda med ”dörrstora” fönsterrutor som utgör salens främsta ljusinsläpp och som ser ut att vara öppningar direkt ut i naturen. Vid filmvisning täcks dessa och glasrutan bakom filmduken helt av svarta rullgardiner. Motstående vägg är nedtill klädd med släta träpaneler och upptill klädd med stående ribbor, allt målat i tjärsvart. Innertakets sluttande form fångas upp i golvet som i etapper sluttar ner mot filmduken och i detta följer marknivåns sluttning.

²³ Per Persson arkitekt 2004-06-29

²⁴ Ibidem.

Längs den bakre sydväggen löper en bänk och nedanför denna finns ytterligare tre bänkar som följer den bakre väggens välvda form. Bänkarna är klädda med rödbruna, barkgarvade älghudar från Sattajärvi.²⁵ Längs väggarna på båda sidor om bänkarna löper smala trappor. En av skifferplattorna i golvet framför filmduken är lös och döljer en fungerande gasledning. Tanken var att eld skulle tändas där när besökarna kom in i rummet och innan de gick efter filmvisning.²⁶ Denna är eventuellt aldrig använd. På golvet närmast filmduken, bland textilierna, ligger en träbåt och bakom textilierna finns olika

*Filmsalens skinnklädda bänkar och en av trapporna.
Nbm acc.nr 2004:83:23*

föremål och modeller som lysas upp under filmvisningarna. I taket finns belysning och bakom en glasruta på den bakre väggens mitt finns filmprojektorerna. Filmsalen har en organisk men regelbunden form och är kanske det mest imponerande rummet i byggnaden.

MATERIAL OCH KONSTRUKTION

Byggnaden är platsbyggd och grundläggningen består av en kantförstyvad betongplatta på mark och plintar. Eftersom man ville att golvet skulle ligga på samma nivå som marken utanför, drog man upp sockeln en bit högre än golvnivån. Väggar är av regelkonstruktion med två lager gipsskivor. Fasadmateriäl är trä och i fönster och glaspartier finns metall. Taktäckningen är i svart papp. I stort har man använt naturmaterial som trä och sten men även glas, metall och betong har använts i hög grad.

KARAKTÄRISERING OCH VÄRDERING

Det som främst karaktäriserar Vuollerim 6000 år är dess nära samband med den omgivande naturen och den tydliga, nästan symbiotiska koppling mellan natur och kultur som skapas genom byggnadens färg, form och material. Här är även de marknära fönstren samt filmsalens panoramafönster och golv som följer markens lutning viktiga element.

Det moderna formspråket har på ett framgångsrikt sätt varit verktyg för skapandet av ett för verksamheten väl passande rum. Byggnaden är ett mycket bra exempel på hur moderna former och material kan användas för att förmedla historia och tradition och dessutom hur modern arkitektur på ett ödmjukt och stilfullt sätt kan anpassas till sin omgivning. Nya material som aluminiumprofiler möter i byggnaden en lång norrbottnisk träbyggartradition och att den moderna tidens uttryck tillåts vara så tydliga är en del av byggnadens styrka. Museet är i alla avseenden en modern konstruktion där arkitekterna varken anknutit till traditionen vad gäller byggnadsteknik eller formspråk, utan försökt finna en norrbottnisk, modern träarkitektur.

Den oregelbundna, organiskt böljande formen är ett av byggnadens karaktärsdrag. Tillsammans med den liggande träpanelen och det vita glaspartiet dominerar den det exteriöra uttrycket. Interiört är kontrasten mellan den ljusa, lite kalla och främst vitlaserade utställningshallen och den mörkare elliptiska filmsalen viktig. Dessa två rum besitter helt olika uttryck. Utställningshallen är mer öppen och samtidigt mer splittrad genom utställningen och de många pelarna, medan filmsalen är ett tydligt rum; mer slutet och enhetligt.

²⁵ Informationsblad Vuollerim 6000 år 2004-06-17

²⁶ Per Persson arkitekt 2004-06-29

Filmsalens uttryck har blivit förändrat genom textilierna som mjukar upp rummet och ger det mer färg, det från början lite kyliga rummet har idag en varm karaktär. Utställningshallen är kraftigt förändrad från sitt ursprungliga utseende men både utställningsinstallationen här och förändringarna i filmsalen är reversibla och det är fullt möjligt att återställa lokalernas ursprungliga utseende om man så skulle vilja.

Byggnaden är starkt symbolbärande och alla element och material finns där av en eller annan anledning. Kvartsen runt väggarna i utställningshallen och i filmsalen var det typiska stenmaterialet i Vuollerimstrakten under stenåldern och älgen var det viktigaste jaktbytet, därav de barkgarvade älghudarna på bänkarna i filmsalen.²⁷ Hjärtväggen som symboliserar inlandsisen och den timglasformade gårdsplanen är andra exempel.

Byggnadens symbolik och många informativa budskap kräver mycket av besökaren och är inte så lätt att uppfatta om man inte har kunskap om det. I annat fall kan man njuta av den goda arkitektur som byggnaden representerar. Kanske är det också lite synd att i alltför hög grad betrakta Vuollerims museum med utgångspunkt i all denna symbolik. Det är mycket lätt hänt att man då inte uppfattar byggnaden i dess egenvärde som just byggnad och arkitektur. Detta med anledning av att Vuollerims museum är ett exempel på modern, regionalt förankrad arkitektur i Norrbotten och som sådant också värt uppmärksamhet.

²⁷ Persson och Winsa 1992 s. 40

RITNINGAR, LITTERATUR OCH ÖVRIGT KÄLLMATERIAL

Otryckta källor

Ritningsmaterial från uppförandet av byggnaden, erhållet av MAF Arkitektkontor AB genom arkitekt Per Persson

www.vuollerim6000.se 2004-06-22

www.trainformation.se/pub/tp92/vlm.asp 2004-06-22

www.turist.jokkmokk.se/fakta/faktavuol.sthlm 2004-06-22

Informationsblad från Vuollerim 6000 år 2004-06-17

Ovanstående källmaterial alt. kopior på detta finns tillsammans med övrigt material tillhörande dokumentationen av Vuollerim 6000 år i Norrbottens museums arkiv, diarienummer 377-2004

Informanter

Per Persson arkitekt MAF Arkitektkontor AB 2004-06-29

Sofia Jönsson Marquet arkeolog, sommaren 2004 anställd som guide/museipedagog på Vuollerim 6000 år

Övriga anställda på Vuollerim 6000 år

Tryckta källor och litteratur

Moback, Hanna (2001) Vuollerim 6000 år. I: *Norbotten årsbok 2001*. Luleå: Norrbottens hembygdsförbund / Norrbottens museum

Persson, Per och Winsa, Mats (1992) Stenåldersmuseum, Vuollerim. I: *Arkitektur* 1-1992 jan/feb, s. 40-46

Alla fotografier: © Norrbottens Museum. Foto: Jennie Sjöholm, Norrbottens museum 2004-06-17. Dessa fotografier finns i Norrbottens museums bildarkiv.